

**ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ
ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Є. Ф. Перегуда, здобувач*

Житомирський національний агроекологічний університет

Висвітлено питання використання трудових ресурсів та диверсифікації виробництва сільськогосподарських підприємств.

Трудові ресурси, сільськогосподарські підприємства, диверсифікація, виробництво, тваринництво.

Раціональне використання ресурсів завжди мало важливе значення у функціонуванні сільськогосподарських підприємств. На особливу увагу заслуговують трудові ресурси цих підприємств, оскільки джерелом їх формування є сільське населення. У свою чергу, сільське населення також формує земельний фонд сільськогосподарських підприємств через надання земельних ділянок в оренду, що посилює їх значення у контексті ринкових трансформацій аграрного сектору.

Важливою стратегією розвитку сільськогосподарських підприємств є диверсифікація їх виробничої діяльності. Дослідження питання використання трудових ресурсів в процесі диверсифікації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств обумовило актуальність вибору теми статті.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню цієї проблеми присвячено наукові роботи таких вітчизняних вчених, як В.Г. Андрийчук, Д.П. Богиня, Л. М. Ільч, П.Т. Саблук, В.І. Ткачук та ін.

Мета дослідження – виявити стан і тенденції економічної та демографічної складової розвитку трудового потенціалу сільських територій та обґрунтувати напрями поліпшення соціально-трудової сфери села, шляхом диверсифікації виробничої діяльності аграрних формувань.

Виклад основного матеріалу. Трудові ресурси є одним з ключових чинників, що впливає на розвиток сільськогосподарських підприємств. Їх формування відбувається під впливом багатьох важливих чинників, до яких слід віднести докорінну організаційно-структурну трансформацію аграрного сектору, що пов'язано з його переходом до ринкових умов господарювання. Несприятлива демографічна ситуація, істотні відмінності між рівнем життя в місті й на селі, лібералізація трудової міграції та інші чинники техногенного впливу зумовили зменшення їх кількості.

Передусім, зауважимо, що поняття "трудові ресурси" в економічну теорію та практику ввів відомий радянський економіст С.Г. Струмилін. До

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України М.М. Ільчук

70-х років "трудові ресурси" вважались категорією кількісного порядку і використовувались для складання балансів праці та обліку кількості працездатного населення. Пізніше трудові ресурси розглядаються як працездатне населення, робоча сила, працівники [2] (див. рисунок).

Поділ працездатного населення залежно від рівня економічної активності

Працездатне населення поділяють на економічно активне та економічно неактивне. Перша група формується за рахунок зайнятого населення і безробітних. Економічно неактивне населення складається з незайнятих і безробітних.

Поняття «зайнятість» характеризується можливістю добровільного вибору громадянами видів діяльності як способу самовираження і джерел отримання доходу. Зайнятість населення впливає на рівень життя. Скорочення зайнятості у сільській місцевості характерне серед населення, чий вік перевищує працездатний. Зайнятість осіб до 40 років децю збільшується. Серед регіонів найвищий рівень зайнятості спостерігається у Києві – 63,3 %, а найнижчий у Івано-Франківській області – 52,6% [2, с. 65].

Значна невідповідність попиту та пропозиції ринку аграрної праці, неконкурентоспроможність сільськогосподарської продукції на більшості ринків її збуту, негативно позначилися, насамперед, на ефективності використання робочої сили та диференціації напрямів її діяльності в агросфері. Як наслідок, значна та неконтрольована міграція трудових ресурсів у агросфері негативно впливає на продовольчу безпеку країни в цілому [3].

Поглиблене дослідження наявності та використання трудових ресурсів було проведено на матеріалах господарств Яготинського району, як типового для Лісостепової природокліматичної зони.

За аналізований період загальне зростання зайнятості працездатного населення відбулося у більшості видів економічної діяльності, за винятком сільського господарства.

Динаміка зайнятості населення у сільському господарстві свідчить про постійне скорочення їх кількості в Яготинському районі (табл. 1). Так, у 2009 р. було зайнято на 36 осіб менше, ніж у попередньому. За аналізований період найбільша кількість зайнятого населення була в 2010 р. Фактична питома вага зайнятого населення становить 16,8 %, що є найвищим показником за досліджуваний період, а кількість найманих працівників зросла на 2,7 % (по Київській області частка зайнятого населення становить 7,9 %). Водночас, позитивним є збільшення заробітної плати. Проте вона все ще залишається нижчою від середнього рівня по економіці.

1. Використання трудових ресурсів на сільськогосподарських підприємствах Київської області

Показники	Роки			2011р. у % до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Зайнято на с.-г. підприємствах, чол.	1331,0	1377,0	1329,0	99,8
рослинництві	829,0	959,0	920,0	111,0
тваринництві	502,0	418,0	409,0	81,5
Капіталомісткість, тис. грн	160,6	171,4	159,9	99,6
Землезабезпеченість, га/чол.	32,2	30,7	30,5	94,6
ріллі	29,1	27,6	29,3	100,7
Виручка на 1 працівника, тис.грн	137,3	112,7	184,1	134,0
рослинництві	176,5	136,4	233,6	132,4
тваринництві	72,6	58,2	72,6	99,9

За даними обстеження сільських населених пунктів України, нині понад 40 % їх жителів працює за межами свого села. У Київській області частка цієї категорії працюючих знаходиться в межах 30–40 % [5].

Отже, близько 50–60 % сільського населення працездатного віку не є зайнятими у сільському господарстві. За офіційними даними рівень безробіття в сільській місцевості становить 7–10 %. Зазначимо, що подібні тенденції спостерігались по країнах Євросоюзу, де рівень безробіття населення становить близько 10–11 %. Найвищий рівень безробіття спостерігався серед молоді віком 15–24 роки, а найнижчий – серед осіб віком 50–70 років.

Одним зі шляхів зменшення безробіття в аграрному секторі є диверсифікація виробничої діяльності. Диверсифікація сільсько-господарського виробництва позитивно діє на економічну, соціальну й екологічну ефективність аграрних формувань. Через реалізацію проектів диверсифікації виробництва повніше задовольняється попит на продукцію, роботи, послуги, покращується використання землі, засобів виробництва і трудових ресурсів, стабілізується фінансовий стан сільськогосподарських виробників.

Вона дозволяє краще насичувати ринок товарами, підвищувати ефективність виробництва, використовувати ресурси протягом року більш рівномірно, підвищувати зайнятість за рахунок нових робочих місць. Диверсифікація сприяє наповненню ринків товарами, витісненню імпорту, більш рівномірному надходженню доходів за періодами року, збільшенню річної маси прибутку [4].

Сформувані високу зайнятість в аграрному секторі економіки можна завдяки впровадженню ефективного механізму регулювання міграційних процесів у сільських регіонах на всіх рівнях.

Важливою складовою, що впливає на формування ефективної диверсифікації зайнятості працівників аграрного сектору економіки є забезпечення соціальних гарантій сільському населенню. Це передбачає висвітлення основних складових формування та вдосконалення соціально-трудова відносин в агросфері, які забезпечують більшість соціальних гарантій сільського населення.

Крім цього, важливим напрямом реалізації диверсифікації є розвиток галузі тваринництва. Загальновідомо, що дана галузь є капітало- і трудомісткою. Саме це дає можливість розраховувати на створення додаткових робочих місць, а відтак, на додаткове залучення місцевого працездатного населення.

Ми здійснили розрахунки щодо можливості реалізації стратегії диверсифікації через розвиток галузі тваринництва (табл. 2).

2. Диверсифікація виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств та рівень зайнятості населення в Яготинському районі

Показники	2 011 р.	Стратегія диверсифікації	2011 р. у % до стратегії
Кількість підприємств	28	28	100,0
рослинництво	28	28	100,0
тваринництво	15	28	186,7
Зайнято на с.-г. підприємствах, чол.	1329	1574	118,4
рослинництво	920	920	100,0
тваринництво	409	654	159,9
Середня зайнятість, чол.	47	56	118,4
рослинництво	33	33	100,0
тваринництво	27	23	85,7
Середнє поголів'я тварин по району, ум. гол.	7533,4	14062,3	186,7
припадає на 1 працівника	18,4	21,5	116,7
Виручка на 1 працівника, тис. грн	184,1	204,6	111,2
рослинництво	233,6	205,6	88,0
тваринництво	72,6	135,4	186,7

Проведені розрахунки показали, що у 2011 р. одне підприємство виробляло в середньому 5–7 видів продукції. Для підприємств з розвиненим тваринництвом кількість видів продукції коливається у межах 7–10. Розраховано, що за умов реалізації диверсифікаційної стратегії у межах досліджуваного району загальна кількість поголів'я зросте на 86,7 %. Відповідно, зросте й кількість робочих місць на 18,4 % (за умов збереження кількості працівників у рослинництві на рівні 2011 р.), у тому числі, у тваринництві кількість зайнятих збільшиться на 245 чол. або на 59,9 %.

Якщо зробити припущення, що дана стратегія буде реалізована в усіх інших районах Київської області, то це дозволить додатково створити понад 6000 робочих місць. Слід також зазначити, що ця стратегія вирі-

шить також питання продовольчого забезпечення столичного регіону та сприятиме економічному розвитку аграрних підприємств. Зокрема, прогнозується, що величина виручки на одного працівника зросте загалом на 11,2 %, в тому числі, по галузі тваринництва, відповідно, на 86,7 %.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, трудові ресурси є одним з найважливіших елементів аграрних виробничих систем. За останні роки в аграрному секторі економіки України відбулись зміни, наслідком яких стало зменшення загальної кількості найманих працівників більш, ніж на 70 %. Рівень безробіття становить близько 7–10 %. Незважаючи на зростання загального рівня заробітної плати, вона залишається нижчою від середнього рівня по економіці країни на 30–40 %.

На нашу думку, одним з напрямів вирішення соціально-економічних проблем села є диверсифікація виробничої діяльності аграрних формувань, зокрема, через розвиток тваринницької галузі. Це дозволить збільшити зайнятість по досліджуваному району на 18 %, а по Київській області цей показник може сягнути понад 6000 додаткових робочих місць.

Список літератури

1. Сільське господарство України : стат. зб. – К. : Держкомстат, 2011. – 368 с.
2. Ільч Л.М. Ефективність відтворення трудового потенціалу України : моногр. / Л.М. Ільч. – К. : Енергія плюс, 2007. – 212 с.
3. Диверсифікація зайнятості трудових ресурсів в аграрному секторі економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/simpoz1/20.htm>
4. Проблеми диверсифікації виробництва в АПК [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/6_96458.doc.htm
5. Зайнятість сільського населення в Україні: територіальна диференціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ief.org.ua/Arjiv_EP/Prokopa307.pdf

Исследован вопрос использования трудовых ресурсов в контексте диверсификации производственной деятельности аграрных предприятий.

Трудовые ресурсы, сельскохозяйственные предприятия, диверсификация, производство, животноводство.

We study the problem of labor resources in the context of diversification of agricultural production activities of enterprises.

Labour resources, agricultural enterprises, diversification, production, stockbreeding.